

توسعه الگوی مدرسه سالم: یک مطالعه کیفی

رحمت اله مرزوقی^۱، علی جاویدان*^۲، جعفر جهانی^۳، جعفر ترک‌زاده^۴

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۲/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۶/۱۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف توسعه الگوی مدرسه سالم و ارائه یک الگوی جامع با استفاده از یک رویکرد کیفی به ارزیابی مؤلفه‌های یک مدرسه سالم می‌پردازد. تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نوع کیفی (تحلیل مضمون) است. جامعه آماری تحقیق، سرگروه مدیران مدارس، کارشناسان و متخصصان رشته مطالعات برنامه درسی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و تکنیک اشباع نظری جهت شناسایی ابعاد مدرسه سالم انتخاب می‌شوند. مصاحبه با اعضای نمونه نیمه ساختارمند (پرسشنامه نیمه‌باز) است. داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه، از طریق نرم‌افزار N-Vivo - طریق فن تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل گردید، نهایت جدول عناصر مدرسه سالم، شبکه مضامین سازمان دهنده سطح اول، دوم و مضامین پایه دسته‌بندی و سازمان‌دهی شد. برای اعتبار یابی یافته‌ها از روش همسوسازی و کنترل و خود بازبینی محقق در طی فرایند جمع‌آوری و تحلیل یافته‌ها استفاده شد. بر اساس نتایج پژوهش، مدرسه سالم دارای ۷ مضمون سازمان دهنده سطح اول یا ابعاد اصلی تحت عنوان محیط فیزیکی، ویژگی‌های مدیریتی، منابع انسانی، فرهنگ مدرسه، ارتباط و مشارکت اجتماعی، محیط عاطفی - اجتماعی - روانی و عناصر برنامه درسی، ۳۷ مضمون سازمان دهنده سطح دوم و ۸۲ مضمون پایه است. در نتیجه، تحقق مدرسه سالم مستلزم توجه به تمامی ابعاد شناسایی شده است تا با تدوین استانداردهای لازم بر اساس این یافته‌ها، مختصات یک مدرسه سالم طراحی و عملیاتی گردد.

واژه‌های کلیدی: تحلیل مضمون، رویکرد کیفی، مدرسه سالم

۱. استاد دانشگاه شیراز

۲. *دانشجوی دکتری دانشگاه شیراز

۳. دانشیار دانشگاه شیراز

۴. دانشیار دانشگاه شیراز

مقدمه

تعلیم و تربیت همواره به‌عنوان ابزاری برای دستیابی به جایگاه رفیع انسانی محسوب می‌گردد. از سوی دیگر باید گفت که تعلیم و تربیت صحیح راه‌حل اساسی رفع بحران‌های فزاینده جهانی از قبیل شکاف کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه، فقر، جنگ و نظایر این‌ها محسوب می‌شود. چراکه ریشه همه نابسامانی‌ها در نقص و کمبودهای تربیتی است (مرزوقی، ۱۳۹۱، ۸). به‌رحال مدارس مهم‌ترین عامل انتقال بسط و اعتلاء فرهنگی و ابزاری برای تحقق حیات انسانی هستند (رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۶). این سازمان و نهاد مقدس و بسیار مهم با تربیت کودکان و نوجوانان، دانش، بینش، نگرش، مهارت‌ها و معارف لازم را در سطوح و مقاطع معین، جهت رشد امکانات و ظرفیت و رفع نیازهای جامعه و توسعه تمدن و فرهنگ جهانی به آن‌ها منتقل می‌کند (حلم سرشت و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۷). از سوی دیگر باید اذعان نمود که تحقق رسالت نهایی مدارس و رسیدن به اهداف کلان آموزشی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی زمانی امکان‌پذیر هست که مدارس دارای سلامت و پویایی باشند. چراکه تحقق رسالت خطیر تعلیم و تربیت در مکانی به نام مدرسه صورت می‌گیرد، و به همین دلیل تبدیل مدرسه به یک مکان سالم، زنده، پویا و مهیج یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های دست‌اندرکاران هر نظام آموزشی محسوب می‌شود (رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۵)؛ به‌عبارت‌دیگر، از آنجا که مدرسه به‌عنوان سازمانی قلمداد می‌گردد که میعادگاه و قرارگاه تحقق اهداف نظام آموزشی است، لازم است که به بحث سلامت همه اجزاء و عناصر آن توجه گردد و با تمام توان در جهت تحقق مفهوم مدرسه سالم تلاش شود، لذا، به همین دلیل نیز تأمین مدرسه سالم بایستی در صدر اولویت‌های اصلی دست‌اندرکاران نظام آموزشی قرار گیرد.

در این رابطه هوی و تارتر^۱ (۱۹۹۲) مدرسه سالم را یک مکان لذت‌بخش برای یادگیری می‌داند که در آن مریمان، دانش آموزان و همه عوامل انسانی همدیگر را دوست دارند و نسبت به نیازهای اجتماعی و عاطفی فراگیران حساسیت نشان می‌دهند. به‌زعم پروتریوس و

1. Hoy, W. K. and Tarter

الساب^۱ (۲۰۰۹) در مدرسه سالم، تمامی فرآیندها به صورت تدریجی و تکاملی و در راستای هدف نهایی تعلیم و تربیت قرار می گیرند، و توام با تأمین مؤلفه های سلامت در شخصیت افراد و سازمان همراه است (رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۶). در مدرسه سالم کارکنان احساس می کنند کار مفیدی انجام می دهند و به دنبال کارهای شوق انگیز و مبتنی بر رضایت درونی می روند، آن ها احساس می کنند که به سخنانشان گوش داده می شود، فردیت آن ها مورد احترام قرار می گیرد و مدرسه برای تأمین نیازها و حل دشواری های آنان دلسوزی می نماید (قرونه و ملکی نیا، ۱۳۵۴). در مدرسه سالم پیشرفت تحصیلی و فرصت های انتخاب در زندگی با ارائه یک برنامه جامع شخصی، اجتماعی، بهداشتی، درمانی، فعالیت بدنی، تغذیه سالم و آموزش ارتباطات صحیح توسعه یافته (سازمان بهداشت جهانی^۲، ۲۰۰۴)، فرصت ارتقای سلامتی و تعادل انرژی در فراگیران فراهم می شود (موسسه آمریکایی مدرسه سالم^۳، ۲۰۱۳). در مدرسه سالم عموماً سطوح سه گانه فنی، مدیریتی و نهادی به صورت هماهنگ و منطبق با محیط باعث ایجاد اثربخشی و موفقیت بیشتری می شوند (هدایتی، ۱۳۹۵). بدیهی است این نوع هماهنگی ها می تواند بینشی را برای معلمان و مدیران مدارس فراهم کند که به ابعاد مختلف مدرسه سالم توجه کنند. نتیجه توجه به ابعاد سلامت سازمانی مدرسه نیز می تواند به عنوان ابزاری برای ارزیابی مداوم و تلاش برای ایجاد جو سالم در مدرسه لحاظ گردد (القرنی^۴، ۲۰۱۶). یافته ها حاکی از آن است که مدرسه سالم در مقابله فشارهای نامعقول محیط، والدین و گروه های ذی نفع برای مصادره و انحراف سیاست های کلی مدرسه مقاومت نموده و مدیریتی ترکیبی (رابطه مدار و وظیفه مدار) را اعمال می کند. به دلیل حمایت این نوع مدارس از معلمان و مربیان، آن ها همواره استانداردهای عملکردی سطح بالای خود را حفظ نمود و آنان را به یادگیری و آموزش متعهد می سازد، هدف یادگیری سطح بالا ولی قابل حصول را برای فراگیران مدنظر قرار داده و استانداردهای علمی سطح بالای خود را نیز حفظ می کنند. فراگیران در این نوع مدارس با انگیزه بالا در زمینه

1. Pretorius & Elsabe
2. The World Health Organization
3. American school Health Association
4. Algarni

علمی کار می‌کنند و به معلمان احترام می‌گذارند. وسایل و مواد آموزشی در دسترس همگان است و معلمان به یکدیگر اعتماد و احترام دارند و به مدرسه خود افتخار می‌کنند، و مدیران نیز حامی معلمان هستند (هوی و کاتکامپ^۱، ۲۰۱۳).

در رابطه با الگوی ابعاد و مؤلفه‌های مدرسه سالم، باید گفت که با وجود تأکید صاحب‌نظران مختلف بر نقش آموزش و پرورش به‌طور عام و مدرسه به‌طور خاص، در مورد تبیین کیفیت و ویژگی‌های مدرسه سالم توافق چندانی وجود ندارد و در کشورهای مختلف و بر اساس مبانی معرفتی و زمینه‌ای خود و با نگاه به مقصد نهائی نظام آموزشی خویش، تعاریف و تبیین‌های متخلفی از مدرسه سالم ارائه شده است که در مدل‌های مختلفی مانند مدل هرزبرگ (۱۹۷۵)، هوی و میسکل (۱۹۹۰)، کاپلان (۱۹۹۳)، لایدن و کلینگل (۲۰۰۰)، هیل (۲۰۰۳)، هیوآنگ و رامی (۲۰۰۴)، لنچیونی (۲۰۱۴)، مکنزی (۲۰۰۶)، لاپوینت و استیفن (۲۰۰۶)، پولین و لکلرک (۲۰۰۶)، فیشر و سایک (۲۰۰۷)، گراهام لو (۲۰۱۰)، سازمان سلامت جهانی (۲۰۱۰)، لیک و فریتلر (۲۰۱۲)، رامداس (۲۰۱۲)، دانشگاه کنتاکی (۲۰۱۲-۲۰۱۱)، بافنده زند (۲۰۱۷)، ترک‌زاده (۱۳۸۷)، آزاده، (۱۳۹۰) و رحیمیان (۱۳۹۶) ارائه شده است. از این منظر می‌توان گفت که اگرچه با نگاه اجمالی و عمیق به مدل‌های ارائه‌شده می‌توان اذعان نمود که هر کدام از مدل‌ها و پژوهش‌های مذکور به سهم خود در تحقق و تبیین برخی از عناصر و مؤلفه‌های مدرسه سالم توجه داشته‌اند، اما هیچ‌کدام از الگوهای مذکور دیدگاه و الگوی جامعی را در این رابطه ارائه ننموده است.

بنابراین، بنا به رسالت ذاتی تحقیقاتی به‌منظور توسعه دانش و لزوم ارائه الگویی جامع و بسط مفهومی و کارکردی الگوهای مزبور، در پژوهش حاضر، توسعه الگوی مدرسه سالم مدنظر قرار گرفت. چراکه انجام تحقیق پیرامون موضوع مدرسه سالم باعث می‌شود که مدیران و رهبران آموزشی با بررسی و تبیین مقوله سلامت و عوامل مؤثر در تحقق مدرسه سالم، از آن‌ها به‌عنوان ابزار شکوفایی پتانسیل‌های انسانی و تسلط و اشراف بر محیط مدرسه برای جلوگیری از ورود عوامل زمینه‌ساز و تهدیدکننده سلامت مدرسه استفاده کنند

---

1. Hoy and Kottcamp

(فروآف^۱، ۱۹۹۸). از سوی دیگر شناسایی عوامل فوق می‌تواند منجر به برنامه‌ریزی برای تحقق شرایط علی و پیش‌کننده تحقق مدرسه سالم گردد و با انجام اقدامات مؤثر، به کاهش آسیب‌های ناشی از عدم سلامت مدرسه مانند ترک تحصیل، بحران خاص هر دوره تحصیلی، و نظایر این‌ها که تحقق اهداف عالی تربیتی را با تأخیر یا اخلال مواجه می‌کنند، پرداخت. چراکه تحقق هدف‌های عالی هر نظام آموزشی نیازمند توجه جدی به تدوین الگوی مدرسه سالم و تحقق آن در مدارس، یا ایجاد مدارس سالم به‌عنوان شرط اصلی فرایند رشد و توسعه است. چراکه طرح مقوله مدرسه سالم دارای اهمیت و ارزش اساسی است و تحقق آن دارای استلزامات معرفتی و روشی متعددی است که می‌توانند در تأمین سلامت و به تبع آن اثربخشی مدرسه و شکوفایی استعداد‌های مختلف فراگیران و تبدیل مدرسه به یک سازمان یا مکان سالم اثربخش مؤثر واقع گردد. به همین دلیل در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران نیز برای بررسی مقوله مدرسه سالم، لازم است بنیان‌های نظری و معرفتی تربیت انسان سالم به‌عنوان هدف نهایی نظام آموزش و پرورش بر مبنای تکامل انسان مورد بررسی قرار گیرد. در این رابطه به نظر می‌رسد که نقطه محوری مبانی نظری اسلام درباره انسان سالم باور به وجود خدای واحد و اسماء و صفات اوست و پنج محور معرفتی مورد نیاز آن شامل باور به هدفمندی جهان آفرینش، باور به سنت‌های حاکم بر جهان هستی، باور به مفهوم حیات طیبه، باور به جهان آخرت و باور به نقش انسان در سرنوشت خویش است. برخی روایات اسلامی نیز سلامت را گواراترین نعمت و زیباترین پوشش برای شخصیت انسان می‌دانند (حسینی بافرانی و مهدوی راد، ۱۳۹۰). از سوی دیگر باید گفت مفهوم و هدف آرمانی حیات طیبه نیز به‌عنوان مقصد نهایی نظام آموزشی ایران در سایه عمل مبتنی بر آگاهی به دستورات و احکام الهی و ارتباط سالم و سازنده با خود، خدا و اجتماع (افتخارزاده، ۱۳۸۶) در رسیدن به سعادت کامل آدمی تأکید دارد. چراکه به تبع تحقق حیات طیبه، تربیت انسان سالم امکان‌پذیر می‌گردد، و عینیت یافتن مقوله جامعه سالم و طیب که هدف اصلی نزول قرآن و تمام ادیان آسمانی است، در پرتو تحقق مدرسه سالم امکان‌پذیر

---

1. Fro off

است. از سوی دیگر باید گفت تحقق اثربخشی در مدرسه در پرتو مفهومی مدرسه سالم نیازمند تعریف ابعاد، عناصر و مؤلفه‌هایی است که می‌توانند به تبیین مفهومی مدرسه سالم منجر گردد؛ بنابراین لازم است که در یک رویکرد علمی و تحقیقاتی و با عنایت به موقعیت‌های زمینه‌ای نظام آموزشی ایران و اسناد بالادستی آن و توجه به مقتضیات و روندهای جهانی و منطقه‌ای تعلیم و تربیت همه آن ابعاد، مؤلفه‌ها و عناصر مدرسه سالم معین گردد

لذا، به همین دلیل پژوهش حاضر با هدف توسعه الگوی مدرسه سالم و ارائه یک الگوی جامع با استفاده از دیدگاه‌های نظریه مدرسه سالم مایلز (۱۹۶۹) و هوی و میسکل (۱۹۹۰)، به توسعه و تکمیل دیدگاهی جامع در این رابطه پرداخت. در این باره مایلز (۱۹۶۹) ضمن تبیین مفهومی ابعاد مدرسه سالم ویژگی‌های این مدرسه را در قالب ابعادی همچون تمرکز بر اهداف، کفایت ارتباطات، برابری قدرت، منابع قدرت، انسجام، روحیه، نوآوری، استقلال، سازگاری و حل مسئله بیان نموده است. هوی و میسکل (۱۹۹۰) نیز عناصر مدرسه سالم را به یکپارچگی نهادی، نفوذ مدیریت، ملاحظه‌گری، ساخت دهی، پشتیبانی منابع، روحیه، تأکید تحصیلی تقسیم نموده است. در این پژوهش علاوه بر توجه به دیدگاه‌های مذکور، ملاحظات زمینه‌ای نظام آموزشی جمهوری اسلامی بر اساس اسناد بالادستی و مبانی معرفتی و فکری تعلیم و تربیت اسلامی در این پژوهش نیز مدنظر قرار گرفت تا الگوی مدرسه سالم تبیین و طراحی گردد. لذا پرسش‌های اساسی آن بود که مؤلفه‌های مدرسه سالم در آموزش و پرورش ایران کدامند؟ و توصیف مشارکت‌کنندگان پژوهش در خصوص مؤلفه‌های مدرسه سالم چیست؟

روش

رویکرد پژوهش مطالعه کیفی موردی به شیوه پدیدارشناسانه بود. در این روش فهم تجارب مشترک افراد از یک پدیده برای توسعه و گسترش شیوه عمل یا خط‌مشی برای فهم عمیق ویژگی‌های آن پدیده اهمیت دارد (کرسول، ۱۳۹۴). پدیده موردنظر در این پژوهش مدرسه سالم است. برای انتخاب مشارکت‌کنندگان از رویکرد نمونه‌گیری هدفمند استفاده گردید.

معیار انتخاب تعداد مشارکت کنندگان اشباع یافته‌ها بود. برای توسعه الگوی مدرسه سالم ضمن اخذ ایده اصلی از نظریه مدرسه سالم مایلز (۱۹۶۹) و هوی و میسکل (۱۹۹۰) و مطالعه اسناد و منابع مختلف مرتبط با مفهوم و نظرات سرگروه مدیران همه مقاطع تحصیلی مدارس شهرستان‌های لنده، دهدشت، کازرون، مرودشت (به دلیل سابقه مدیریت تجربی آن‌ها) درباره مؤلفه‌های و ویژگی‌های مدرسه سالم با روش مصاحبه نیمه ساختارمند و پرسشنامه نیمه‌باز مورد بررسی و گردآوری قرار گرفت. سپس مطالب گردآوری شده توسط چند نفر متخصصان رشته مطالعات برنامه درسی (به دلیل داشتن اطلاعات تخصصی درباره موضوع)، چهار نفر از اساتید دانشگاه پیام‌نور دهدشت که مدیر مدرسه نیز بودند و رشته تحصیلی مرتبط داشتند (تلفیق تجربه و تئوری) بررسی و چندین مورد جلسات مشترک با گروه اساتید راهنما و مشاور برگزار و در نهایت جدول عناصر مدرسه سالم در قالب یک شبکه مضامین سازمان دهنده سطح اول، دوم و مضامین پایه تدوین گردید. داده‌های به دست آمده از طریق نرم‌افزار N-Vivo (نرم‌افزاری برای تحلیل داده‌های کیفی) از طریق فن تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل گردید و یافته‌ها در قالب شبکه مضامین سازمان دهنده سطح اول و دوم و مضامین پایه طبقه‌بندی و سازمان‌دهی شدند. برای اعتبار یابی داده‌ها از روش همسوسازی، کنترل و خودبازبینی محقق در طی فرایند جمع‌آوری و تحلیل یافته‌ها استفاده شد.

جدول ۱. فرایند گام‌به‌گام تحلیل مضمون و تحلیل شبکه مضامین (عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

مرحله	گام	اقدام
۱- تجزیه و توصیف متن	۱- آشنا شدن با متن	- مکتوب کردن داده‌ها (در صورت لزوم) - مطالعه اولیه و مطالعه مجدد داده‌ها - نوشتن ایده‌های اولیه
	۲- ایجاد کدهای اولیه و کدگذاری	- پیشنهاد چارچوب کدگذاری و تهیه قالب مضامین - تفکیک متن به بخش‌های کوچک‌تر - کدگذاری ویژگی‌های جالب داده‌ها
	۳- جست‌وجو و شناخت مضامین	- تطبیق دادن کدها با قالب مضامین - استخراج مضامین از بخش‌های کدگذاری شده متن - پالایش و بازبینی مضامین
۲- تشریح و تفسیر متن	۴- ترسیم شبکه مضامین	- بررسی و کنترل همخوانی مضامین با کدهای مستخرج - مرتب کردن مضامین - انتخاب مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر - ترسیم نقشه(های) مضامین - اصلاح و تأیید شبکه(های) مضامین
	۵- تحلیل شبکه مضامین	- تعریف و نام‌گذاری مضامین - توصیف و توضیح شبکه مضامین
۳- ترکیب و ادغام متن	۶- تدوین گزارش	- تلخیص شبکه مضامین و بیان مختصر و صریح آن - استخراج نمونه‌های جالب داده‌ها - مرتبط کردن نتایج تحلیل با سؤالات تحقیق و مبانی نظری - نوشتن گزارش علمی و تخصصی از تحلیل‌ها

یافته‌ها

برای تحلیل یافته‌ها از فن تحلیل مضمون و تشکیل شبکه مضامین استفاده گردید. در مرحله اول داده‌ها از طریق بررسی اسناد و مدارک از قبیل آیین‌نامه‌های مدارس، سند تحول بنیادین، مقالات مرتبط و هم‌زمان با آن از طریق گروه‌های ۱۷ گانه که شامل سرگروه مدیران مدارس مقاطع مختلف (۱۲ نفر)، کارشناسان مدارس بزرگسالان (۱ نفر) اساتید و متخصصان رشته مطالعات برنامه درسی، از طریق مصاحبه باز پاسخ گردآوری شد. تحلیل مضمون یکی از

فنون تحلیلی مناسبی در تحقیقات کیفی است که داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (Braun & Clarke, 2006). داده‌های گردآوری شده مکتوب و به صورت مقایسه‌ای بررسی شدند و فهرستی از کدهای اولیه به تعداد حدود ۱۳۴ کد اولیه شناسایی شد. بعد از چندین بار بررسی کدهای اولیه و نشست‌های تخصصی مجدد با گروه‌های ذکر شده، شبکه مضامین ابعاد مدرسه سالم متشکل از ۷ مضمون سازمان دهنده سطح اول، ۳۷ مضمون سازمان دهنده سطح دوم و ۸۲ مضمون پایه شناسایی و شبکه مضامین به شرح زیر استخراج و تدوین گردید. سپس با انجام مصاحبه‌ها و مطرح شدن مفاهیم جدید و جزئی‌تر، مجدداً به ادبیات مراجعه شد تا معادل بحث‌های مطرح شده در مصاحبه‌ها، در ادبیات نیز جستجو شود. در متن مصاحبه‌ها برخی از کدهای شناسایی شده دارای چندین فراوانی بودند (که در نرم‌افزار در قالب مراجع نشان داده می‌شود).

بعد محیط فیزیکی مدرسه: توجه به مؤلفه‌هایی همچون معماری و طراحی (مبلمان و فضای سبز مناسب، برخورداری از حیاط و فضای مطلوب، برخورداری از عناصر طبیعی مثل درخت، سنگ، حیوانات، معماری و طراحی آموزشی مناسب و مبتنی بر استانداردها، برخورداری از فضای مناسب امور مختلف آموزشی مثل پژوهش، مطالعه و... توجه به تأمین نیازهای اصلی (مثل امنیت، احترام، مالکیت، فیزیولوژیک در طراحی محیط) ایمنی (حفاظت در برابر تهدیدات زیست‌محیطی، شیمیایی، فیزیکی) - توجه به مقوله پدافند غیرعامل در طراحی فضای فیزیکی) است.

جدول ۲. تم‌های فرعی و مفاهیم برائتم اصلی «محیط فیزیکی مدرسه»

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	
	سطح اول	سطح دوم (تم فرعی)
مبلمان و فضای سبز مناسب	معماری و طراحی	معماری و طراحی
برخورداری از حیاط و فضای مطلوب		
برخورداری از عناصر طبیعی مثل درخت، سنگ، حیوانات...		
معماری و طراحی آموزشی مناسب و مبتنی بر استانداردها		

مضامین سازمان دهنده	
سطح اول	سطح دوم (تم فرعی)
مضامین پایه	
برخورداری از فضای مناسب امور مختلف آموزشی مثل پژوهش، مطالعه و...	
توجه به تأمین نیازهای اصلی مثل امنیت، احترام، مالکیت، فیزیولوژیک در طراحی محیط فیزیکی	
ایمنی	حفاظت در برابر تهدیدات زیست محیطی، شیمیایی، فیزیکی توجه به مقوله پدافند غیرعامل در طراحی فضای فیزیکی

بعد ویژگی‌های مدیریتی: شامل مؤلفه‌هایی همچون برنامه محوری (برنامه محوری و تنظیم فعالیت‌ها بر اساس برنامه‌های سالانه و اجرائی آموزشگاه، توجه به میزان تحقق هدف‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت پیش‌بینی شده برای مدرسه) بصیرتی (داشتن بصیرت علمی و تربیتی در فعالیت‌های مدرسه، داشتن مهارت‌های مدیریتی تفکر فلسفی، تفکر سیستمی، خلاقیت و نوآوری، نفوذ و تأثیر در افراد در زیردستان و ارتباط خوب با مافوق) اجرائی (آشنایی با شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های مربوط به اداره مدرسه) کنترل (نظارت علمی بر فعالیت‌های یادگیری در مدرسه، توجه به ارزشیابی و خودارزیابی فعالیت‌ها و اقدامات مدرسه) پاسخگوئی (توانایی پاسخگویی مدرسه به تغییرات محیطی بر اساس تغییرات ایجادشده، پیش‌بینی و اقدام مناسب برای تحقق پاسخگویی مدرسه) می‌باشند.

جدول ۳. تم‌های فرعی و مفاهیم برایتیم اصلی «ویژگی‌های مدیریتی»

مضامین سازمان دهنده	
تم اصلی	تم فرعی
برنامه	برنامه محوری و تنظیم فعالیت‌ها بر اساس برنامه‌های سالانه و اجرائی آموزشگاه
محوری	توجه به میزان تحقق هدف‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت پیش‌بینی شده برای مدرسه
ویژگی‌های مدیریتی	داشتن بصیرت علمی و تربیتی در فعالیتی مدرسه
(رهبری)	داشتن مهارت‌های مدیریتی (تفکر فلسفی، تفکر سیستمی، خلاقیت و نوآوری) نفوذ و تأثیر در افراد در زیردستان و ارتباط خوب با مافوق
اجرائی	آشنایی با شیوه‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌های مربوط به اداره مدرسه
کنترل	نظارت علمی بر فعالیت‌های یادگیری در مدرسه

مضامین سازمان دهنده

توجه به ارزشیابی و خودارزیابی فعالیت‌ها و اقدامات مدرسه

توانایی پاسخگویی به تغییرات محیطی بر اساس تغییرات ایجاد شده

پاسخگویی

پیش‌بینی و اقدام مناسب برای تحقق پاسخگویی مدرسه

بعد منابع انسانی: مقولاتی همچون توسعه (توجه به توانمندسازی کارکنان از طریق شرکت در دوره‌های بازآموزی و توان‌افزایی، وجود زمینه برای دریافت نظرات و پیشنهادات خلاق و ابتکاری همکاران یا نظام پیشنهادات) گزینش (توجه به ملاک‌های علمی و اخلاقی در گزینش و به‌کارگیری منابع انسانی) حفظ (استفاده از مشوق‌های مختلف در حفظ انگیزه منابع انسانی) از جمله این مؤلفه‌ها هستند.

جدول ۴. تم‌های فرعی و مفاهیم برایتیم اصلی «منابع انسانی»

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
منابع انسانی	توسعه	توجه به توانمندسازی کارکنان از طریق شرکت در دوره‌های بازآموزی و توان‌افزایی وجود زمینه برای دریافت نظرات و پیشنهادات خلاق و ابتکاری همکاران (نظام پیشنهادات)
	گزینش	توجه به ملاک‌های علمی و اخلاقی در گزینش و به‌کارگیری منابع انسانی
	حفظ	استفاده از مشوق‌های مختلف در حفظ انگیزه منابع انسانی

بعد فرهنگ مدرسه: شامل مؤلفه‌هایی همچون نمادها (داشتن نمادهای هویت بخش مثل سرود، لباس، پرچم، ارتباط با همکاران و دانش آموزان سنوات قبل) باور (توجه به عدالت تربیتی، جنسی و آموزشی، احترام به الگوهای موفق اخلاقی و آموزشی) ارزش (افتخار دانش آموزان به حضور در مدرسه، قدردانی از ارزش‌ها، ایده‌ها و فرهنگ‌های مختلف در مدرسه، تقدیر از سعی و تلاش همکاران، دانش آموزان و خانواده‌های موفق) می‌باشند.

جدول ۵. تم‌های فرعی و مفاهیم برایتیم اصلی «فرهنگ مدرسه»

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
فرهنگ مدرسه	نمادها	داشتن نمادهای هویت بخش مثل سرود، لباس، پرچم، ارتباط با همکاران و دانش آموزان سنوات قبل
	باور	توجه به عدالت تربیتی، جنسی و آموزشی

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
		احترام به الگوهای موفق اخلاقی و آموزشی
		افتخار دانش آموزان به حضور در مدرسه
	ارزش	قدردانی از ارزش‌ها، ایده‌ها و فرهنگ‌های مختلف در مدرسه
		تقدیر از سعی و تلاش همکاران، دانش آموزان و خانواده‌های موفق

بعد ارتباط و مشارکت اجتماعی: شامل مؤلفه‌هایی همچون مشارکت‌پذیری (توجه و اهتمام به تشکیل انجمن‌ها و شوراهای مختلف برای اداره مدرسه، توجه به کاهش موانع مشارکت در مدرسه) تعامل (وجود روحیه و حس مسئولیت‌پذیری جمعی در مدرسه از طریق تفویض اختیار و کار تیمی، هماهنگی خانه و مدرسه در فعالیتهای آموزشی و پرورشی، تعاملات اجتماعی مثبت و سازنده براساس هدف‌های مشترک با ادارات، مدارس و نهادهای دیگر) ارتباط (گردش اطلاعات سالم بین مدرسه و محیط اطراف، وجود شبکه‌های ارتباطی اثربخش بین اولیاء، همکاران دانش آموزان) می‌باشند.

جدول ۶. تم‌های فرعی و مفاهیم برایتم اصلی «ارتباط و مشارکت اجتماعی»

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
	مشارکت‌پذیری	توجه و اهتمام به تشکیل انجمن‌ها و شوراهای مختلف برای اداره مدرسه وجود روحیه و حس مسئولیت‌پذیری جمعی در مدرسه از طریق تفویض اختیار و کار تیمی
ارتباط و مشارکت اجتماعی	تعامل	هماهنگی خانه و مدرسه در فعالیتهای آموزشی و پرورشی تعاملات اجتماعی مثبت و سازنده بر اساس هدف‌های مشترک با ادارات، مدارس و نهادهای دیگر
	ارتباط	گردش اطلاعات سالم بین مدرسه و محیط اطراف وجود شبکه‌های ارتباطی اثربخش بین اولیاء، همکاران دانش آموزان

بعد محیط عاطفی - اجتماعی - روانی: شامل مؤلفه‌هایی مانند صمیمیت (ایجاد حس نزدیکی و صمیمیت بین همکاران و دانش آموزان، پرهیز از هرگونه خشونت و پرخاشگری در مدرسه) هماهنگی (هماهنگی الگوهای تربیتی خانه و مدرسه، احساس اطمینان و اعتماد

بین همکاران و دانش آموزان) انسجام ارزشی (توجه به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی) هستند.

جدول ۷. تم‌های فرعی و مفاهیم برای تم اصلی «محیط عاطفی-اجتماعی و روانی»

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
محیط عاطفی - اجتماعی - روانی	صمیمیت	ایجاد حس نزدیکی و صمیمیت بین همکاران و دانش آموزان پرهیز از هرگونه خشونت و پرخاشگری در مدرسه
	همانگی	همانگی الگوهای تربیتی خانه و مدرسه احساس اطمینان و اعتماد بین همکاران و دانش آموزان
	انسجام ارزشی	توجه به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی

بعد برنامه درسی: مؤلفه‌های گسترده این بعد شامل توجه به فناوری آموزشی (در دسترس بودن مواد و وسایل کمک آموزشی، وجود تجهیزات و فناوری متناسب با نیازهای آموزشی و پرورشی، توزیع عادلانه وسایل و لوازم کمک آموزشی بین کلاس‌ها و همکاران) محتوا (توجه به زیر نظام‌های مختلف در برنامه‌های آموزشی و پرورشی بر اساس سند تحول بنیادین، پژوهش محوری در تدوین محتوا) روش‌های تدریس (تمایل به استفاده از روش‌های متنوع تدریس) ارزشیابی یادگیری (توجه به رعایت اصول ارزشیابی در کلاس درس، توجه به کاهش استرس و نگرانی دانش آموزان در ارزشیابی) زمان (توجه به زمان‌بندی مناسب بر اساس شرایط سنی و محتوایی) هدف (وضوح و روشنی اهداف مختلف آموزشی و پرورشی مدرسه، توجه به سطوح سه‌گانه شناختی، عاطفی و روانی حرکتی، همسوئی با نیازهای واقعی دانش آموزان، توجه به ویژگی‌های مدرسه مطلوب بر اساس تعریف سند تحول بنیادین) توجه به ساحت‌های تعلیم و تربیت (توجه متعادل و متوازن به ساحت‌های نه‌گانه تعلیم و تربیت در برنامه‌ها و فعالیت‌های مدارس) اشاعه و فرهنگ‌سازی (توجه به نظرات عوامل مختلف مرتبط با مدرسه شامل اولیاء، دانش آموزان، جامعه، برگزاری جلسات توجیهی برای افراد ذی‌ربط قبل از اجرای برنامه‌های جدید) اعتباربخشی (وجود ابزارهای مختلف برای سنجش اعتبار برنامه‌های ارائه‌شده در مدرسه، همانگی برنامه‌های مدرسه با تئوری‌های علمی) مدیریت برنامه درسی (وجود الگوی مدیریتی برای نظارت بر فعالیت‌های مدرسه در

آغاز فعالیت‌ها، توجه به مدل‌های مختلف ارزشیابی برنامه‌های مدارس در بهبود کار مدرسه) انسجام (هماهنگی برنامه درسی با ویژگی‌ها و تمامی ابعاد و نیازهای فراگیران، هماهنگی برنامه‌های درسی با تئوری‌های مختلف علمی و ارتباط بین آن‌ها، پیوند برنامه‌های درسی با کارکرد اجتماعی مدرسه، ایجاد ارتباط بین برنامه درسی، علائق دانش‌آموزان و مطالبات جامعه) اولویت‌بندی (توجه به اهمیت محتوایی و کاربردی دروس در تدوین برنامه‌های درسی) اقتضای اندیشی (توجه به تغییرات مختلف اجتماعی، علمی، سیاسی و ویژگی‌های بومی از طریق طراحی مسیرهای مختلف برای فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مدارس، امکان تغییر و تدوین برنامه‌ها و محتوای دروس با مسائل و نیازهای بومی مدرسه) دانش‌آموز (داشتن انگیزه بالا برای یادگیری، تمایل به استفاده از ظرفیت دانش‌آموزان برای اداره امور مدرسه، روابط دوستانه و مبتنی بر احترام و اعتماد متقابل بین همکاران و دانش‌آموزان احساس اطمینان و انتظارات منطقی و منصفانه از مدرسه، اعتقاد به رعایت مقررات و قوانین مدرسه از طریق خودکنترلی به‌جای مشوق‌های بیرونی) فوق‌برنامه (توجه به فعالیت‌های فوق‌برنامه، کتاب‌خوانی، مطالعه و پژوهش و فعالیت‌های هنری خلاق) منابع مالی (شفافیت و قضاوت صحیح درباره منابع مالی، تنوع درآمدهای مالی) مهارت‌های معلمی (عشق و علاقه به تعلیم و مبانی علمی رشته تخصصی خویش، عشق و علاقه به دانش‌آموزان، تسلط علمی بر مطالب درسی، آگاهی از اصول و روش‌های تدریس، یادگیری و ارزشیابی، انتظارات منطقی و مناسب بر اساس تفاوت‌های فردی در تدریس و یادگیری، تعامل مثبت و سازنده با همکاران و دانش‌آموزان بر اساس احترام متقابل) بصیرت (بصیرت و آگاهی از ماهیت برنامه‌های آموزشی و پرورشی) می‌باشند.

جدول ۸. تم‌های فرعی و مفاهیم برایتم اصلی «برنامه درسی»

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
برنامه درسی	فناوری	در دسترس بودن مواد و وسایل کمک آموزشی
	آموزشی	وجود تجهیزات و فناوری متناسب با نیازهای آموزشی و پرورشی
محتوا		توزیع عادلانه وسایل لوازم کمک آموزشی بین کلاس‌ها و همکاران
		توجه به زیرنظام‌های مختلف در برنامه‌های آموزشی و پرورشی بر اساس سند تحول بنیادین

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
		پژوهش محوری در تدوین محتوا
	روش‌های تدریس	تمایل به استفاده از روش‌های متنوع تدریس
	ارزشیابی یادگیری	توجه به رعایت اصول ارزشیابی در کلاس درس توجه به کاهش استرس سنگرانی دانش‌آموزان در ارزشیابی
	زمان	توجه به زمان‌بندی مناسب بر اساس شرایط سنی و محتوایی
	هدف	وضوح و روشنی اهداف مختلف آموزشی و پرورشی مدرسه توجه به سطوح سه‌گانه شناختی، عاطفی و روانی حرکتی همسوئی با نیازهای واقعی دانش‌آموزان توجه به ویژگی‌های مدرسه مطلوب بر اساس تعریف سند تحول بنیادین
	ساحت‌های تعلیم و تربیت	توجه به ساحت‌های متعادل و متوازن به ساحت‌های نه‌گانه تعلیم و تربیت در برنامه‌ها و فعالیت‌های مدارس
	اشاعه و فرهنگ‌سازی	توجه به نظرات عوامل مختلف مرتبط با مدرسه (اولیاء، دانش‌آموزان، جامعه، ...) برگزاری جلسات توجیهی برای افراد ذی‌ربط قبل از اجرای برنامه‌های جدید
	اعتباربخشی	وجود ابزارهای مختلف برای سنجش اعتبار برنامه‌های ارائه‌شده در مدرسه هماهنگی برنامه‌های مدرسه با تئوری‌های علمی
	مدیریت برنامه درسی	وجود الگوی مدیریتی برای نظارت بر فعالیت‌های مدرسه در آغاز فعالیت‌ها توجه به مدل‌های مختلف ارزشیابی برنامه‌های مدارس در بهبود کار مدرسه
	انسجام	هماهنگی برنامه درسی با ویژگی‌ها و تمامی ابعاد و نیازهای فراگیران هماهنگی برنامه‌های درسی با تئوری‌های مختلف علمی و ارتباط بین آن‌ها پیوند برنامه‌های درسی با کارکرد اجتماعی مدرسه ایجاد ارتباط بین برنامه درسی، علائق دانش‌آموزان و مطالبات جامعه
	اولویت‌بندی	توجه به اهمیت محتوایی و کاربردی دروس در تدوین برنامه‌های درسی
	اقتضای اندیشی	توجه به تغییرات مختلف اجتماعی، علمی، سیاسی و ویژگی‌های بومی از طریق طراحی مسیرهای مختلف برای فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مدارس امکان تغییر و تدوین برنامه‌ها و محتوای دروس با مسائل و نیازهای بومی مدرسه
	دانش‌آموز	داشتن انگیزه بالا برای یادگیری تمایل به استفاده از ظرفیت دانش‌آموزان برای اداره امور مدرسه روابط دوستانه و مبتنی بر احترام و اعتماد متقابل بین همکاران و دانش‌آموزان

تم اصلی	تم فرعی	مفاهیم
		احساس اطمینان و انتظارات منطقی و منصفانه از مدرسه
		اعتقاد به رعایت مقررات و قوانین مدرسه از طریق خودکنترلی به جای مشوق‌های بیرونی
	فوق برنامه	توجه به فعالیت‌های فوق برنامه، کتاب‌خوانی، مطالعه و پژوهش و فعالیت‌های هنری خلاق
	منابع مالی	شفافیت و قضاوت صحیح درباره منابع مالی تنوع درآمدهای مالی
		عشق و علاقه به تعلیم و مبانی علمی رشته تخصصی خویش عشق و علاقه به دانش آموزان تسلط علمی بر مطالب درسی آگاهی از اصول و روش‌های تدریس، یادگیری و ارزشیابی انتظارات منطقی و مناسب بر اساس تفاوت‌های فردی در تدریس و یادگیری تعامل مثبت و سازنده با همکاران و دانش آموزان بر اساس احترام متقابل حفظ زمینه‌های حرفه‌ای مثل ظاهر خوب، فن بیان...
	مهارت‌های معلمی	
	بصیرت	بصیرت و آگاهی از ماهیت برنامه‌های آموزشی و پرورشی

یافته‌های پژوهش حاضر که در قالب نمودار شبکه مضامین زیر در ابعاد مذکور یعنی ارائه شده است ۷ بعد محیط فیزیکی، ویژگی‌های مدیریتی، منابع انسانی، فرهنگ مدرسه، ارتباط و مشارکت اجتماعی، محیط عاطفی - اجتماعی - روانی و عناصر برنامه درسی به عنوان مضامین سازمان دهنده سطح اول یا چارچوب اصلی یک مدرسه سالم یک مدرسه سالم که خود نیز دارای مضامین سطح دوم و پایه دیگری هستند در نمودار شماره (۱) ارائه شده است.

نمودار ۱. شبکه مضامین

مضافاً باید گفت که یافته‌های پژوهش حاضر با مبانی نظری، پیشینه پژوهشی و نظر متخصصان کلیدی که قبل از انجام مصاحبه گردآوری شده، دارای همپوشانی است که نشان‌دهنده تأیید اعتبار پژوهش بر اساس شیوه همسوسازی است (جدول ۱).

جدول ۹. همسوسازی داده‌های کیفی

مضامین سازمان دهنده	پیشینه نظری	پیشینه پژوهشی	آگاهی دهندگان کلیدی
گودلد و کائن	۱۹۷۹-۱۹۹۱	هاشمی فشارکی ۱۳۸۷،	سرگروه مدیران مقاطع سه گانه شهرستان‌های لنده، مرودشت، کازرون، دهدشت
محیط فیزیکی مدرسه	آیزنر ۲۰۰۲، سند تحول،	سپیده علاقه‌مند و همکاران، ۱۳۹۶	دانشجویان دکتری عضو گروه مطالعات برنامه درسی
	مرزوقی ۱۳۹۷،	رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۶	اساتید دانشگاه که رشته تحصیلی مدیریت داشتند و مدیر مدرسه بودند
	برنامه درسی ملی سازمان سلامت جهانی ۲۰۱۰	هدایتی و همکاران ۱۳۹۴	اساتید دانشگاه (راهنما و مشاور)
		غلامعلی زاده و مخبری، ۱۳۹۲	

هاشمی فشارکی ۱۳۸۷، ترک‌زاده و همکاران. ۱۳۹۶.	سند تحول مایلز ۱۹۶۹	ویژگی‌های مدیریتی
سرگروه مدیران مقاطع سه گانه شهرستان‌های لنده، مرودشت، کازرون، دهدشت دانشجویان دکتری عضو گروه مطالعات برنامه درسی	۱۳۸۷ T مرعشی، صادقیان، ۱۳۷۸. هوی و همکاران. ترجمه قشقای زاده ۱۳۸۶. رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۶. خادمی فر و همکاران، ۱۳۹۴. میان‌داری و همکاران، ۱۳۹۳، هدایتی و همکاران ۱۳۹۴	آیین‌نامه اجرایی مدارس موسسه مکنزی ۲۰۰۶
سرگروه مدیران مقاطع سه گانه شهرستان‌های لنده، مرودشت، کازرون، دهدشت دانشجویان دکتری عضو گروه مطالعات برنامه درسی	فرشته هدایتی و همکاران ۱۳۹۴ خادمی فر و همکاران. ۱۳۹۴	کلینگل ۲۰۰۰ سند تحول موسسه مکنزی ۲۰۰۶
سرگروه مدیران مقاطع سه گانه شهرستان‌های لنده، مرودشت، کازرون، دهدشت دانشجویان دکتری عضو گروه مطالعات برنامه درسی	خادمی فر و همکاران. ۱۳۹۴، مایلز. ترجمه شریفیان و زینلی. ۱۳۸۷ حاجی بابائی. ۱۳۹۱ هوی و همکاران. ترجمه قشقای زاده ۱۳۸۶	سند تحول، مایلز ۱۹۶۹، لایدن. کلینگل ۲۰۰۰، لنچونی ۲۰۱۴
سرگروه مدیران مقاطع سه گانه شهرستان‌های لنده، مرودشت، کازرون، دهدشت دانشجویان دکتری عضو گروه مطالعات برنامه درسی	مایلز. ترجمه شریفیان و زینلی. ۱۳۸۷ +رحیمیان و همکاران، ۱۳۹۶. صادقیان. ۱۳۷۸. خادمی فر و همکاران. ۱۳۹۴. ترک‌زاده و همکاران. ۱۳۹۶.	ارتباط و مشارکت اجتماعی

سرگروه مدیران مقاطع سه گانه شهرستان‌های		
لنده، مرودشت، کازرون، دهدشت	هوی و همکاران. ترجمه	مایلز ۱۹۶۹. کلینگل
دانشجویان دکتری عضو گروه مطالعات برنامه	قشقایی زاده ۱۳۸۶ رحیمیان و	۲۰۰۰
درسی	همکاران، ۱۳۹۶	کاپلان ۱۹۹۳،
اساتید دانشگاه که رشته تحصیلی مدیریت	پور علی و توتکله. ۱۳۹۰	ترک‌زاده ۱۳۹۶
داشتند و مدیر مدرسه بودند		
اساتید دانشگاه راهنما و مشاور		

نتیجه‌گیری

داشتن مدرسه سالم امروزه به یک خواست عمومی در سطح جهانی تبدیل شده است. چراکه والدین فرزندان خود را به امید تحقق آینده بهتر به سمت مدارس روانه می‌کنند، بچه‌ها از روز اول با شوق و ذوق در کلاس‌های درس حضور پیدا می‌کنند و به افق دوردست و آینده روشن چشم می‌دوزند. معلمان مدارس را بستر کار و تلاش و تحقق اراده خویش دانسته و مدیران، سیاست‌مداران و اندیشمندان می‌خواهند شهروندان آینده مدنظر خویش را در این مکان تربیت کنند. تحقق خواست و انتظارات مستلزم وجود مکانی با استانداردهای سلامت مورد انتظار در تمامی ابعاد است که علیرغم نگاه‌های متعدد و چندوجهی به آن، می‌توان اصطلاح مدرسه سالم را بهترین واژه برای آن دانست. البته مفهوم مدرسه سالم در جوامع مختلف می‌تواند جنبه‌های اختصاصی و عمومی متعددی داشته باشد که این ابعاد برخاسته از بافت و زمینه فکری، معرفتی و ویژگی‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و ارزشی آن جامعه است.

جدای از نظریه بنیادی مایلز (۱۹۶۹) درباره ابعاد مدرسه سالم و تعاریف دیگر محققان همچون هوی و میسکل (۱۹۹۰) در این مورد، نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، نیازمند توجه به مؤلفه‌ها و ابعاد اختصاصی است که این پژوهش با هدف استخراج ابعاد و مؤلفه‌های مدرسه سالم از طریق مطالعه مبانی و اسناد بالادستی، پژوهش‌های مختلف و مصاحبه با متخصصان و صاحب‌نظران حدود و ثغور آن را مشخص نموده است. در این رابطه بر اساس نمودار ۱ هفت مضمون پایه یا بعد اساسی مدرسه سالم شامل محیط فیزیکی،

ویژگی‌های مدیریتی، منابع انسانی، فرهنگ مدرسه، ارتباط و مشارکت اجتماعی، محیط عاطفی-اجتماعی-روانی و عناصر برنامه درسی است که هر کدام از ابعاد ذکر شده نیز به‌نوبه خود دارای زیرمجموعه‌های متعددی است که لازم است به‌صورت دقیق در برنامه‌ریزی برای تحقق الگوی مدرسه سالم مؤلفه‌های مذکور طراحی و تدوین و عملیاتی شوند و با تحقق مدرسه سالم، استانداردهای موردنظر قابل دست یافتن می‌باشند.

در خصوص محیط فیزیکی مدرسه در اکثر مدارس مورد مطالعه ملاحظه می‌شود که مدارس مقاطع پایین‌تر از فیزیک و مبلمان مناسب برخوردار و دارای فضای سبز و مطلوبی است و مدارس که مقاطع بالاتر را در خود جای دارد، فضای مناسب و مطلوبی ندارد که این موضوع می‌تواند یک چالش جدی در حوزه نوسازی و بازسازی ساختمان‌ها و محیط فیزیکی مدارس است. این مسئله بدان معنا است که مدیریت نوسازی مدارس در قلمرو تحقیق، صرفاً به رده سنی کودک توجه خاصی دارد. لذا پیشنهاد می‌شود که مدیران آموزش و پرورش به‌ویژه بخش نوسازی مدارس به مسئله محیط فیزیکی مدارس متناسب با سن دانش‌آموزان توجه ویژه‌ای داشته باشد و معماری ساختمان‌ها و فضاهای هر مقطع تحصیلی را متناسب با روحیات، سن، علایق دانش‌آموزان طراحی نمایند. همچنین ملاحظه می‌شود که محل و فضایی در مدارس به‌عنوان سالن مطالعه، پژوهش و ... در مدارس طراحی نشده است و حضور دانش‌آموزان در مدارس به حضور آن‌ها در کلاس درس خلاصه می‌شود و زمان و مکان خاصی جهت مطالعه و پژوهش و سایر موارد آموزشی در مدارس برای دانش‌آموزان اندیشیده نشده است. لذا در این راستا پیشنهاد می‌شود که مدیران آموزش و پرورش به‌ویژه بخش امور آموزشی در راستای طراحی مکانی جهت موارد فوق‌الذکر اقدام و زمانی را برای این امور برای دانش‌آموزان تنظیم و آزاد نمایند؛ زیرا که مطالعه دانش‌آموزان در مکان مدارس به‌مراتب بهتر از کانون خانواده است. همان‌طور که در سطوح بالاتر (دانشگاهی) این موارد وجود دارد.

در خصوص ویژگی‌های مدیریتی می‌توان به این نکته اشاره نمود زمانی می‌توان به یک مدارس سالم و خلاق دست‌یافت که کلیه ابعاد آن در راستا و همسو هم فعالیت نمایند. مدارس صرفاً در آموزش یا پرورش خلاصه نمی‌شود. باید توجه ویژه‌ای به بخش مدیریت

آن‌ها شود که متأسفانه ملاحظه می‌شود که در این خصوص، مدارس مورد مطالعه در بخش مدیریتی به مسائل مرتبط توجه ویژه‌ای ننموده‌اند.

در خصوص منابع انسانی، یک نکته مهم توانمندسازی کارکنان به‌ویژه معلمان گرامی است که می‌بایست معلمان با علم روز و روش‌های مدرن آشنایی داشته باشند. متأسفانه در این خصوص فقط دوره‌های ضمن خدمت وجود دارد که این دوره‌ها چند وقت یک‌بار برگزار می‌شود. در خصوص توانمندسازی معلمان باید سالانه و در انتهای بهار (اوایل تابستان) دوره‌های ضمن خدمت (دوره‌های مشابه) برای کلیه معلمان برگزار گردد تا با علم روز و روش‌های مدرن تدریس آشنا شوند. نویسنده مقاله بر این باور است که سه‌ماهه تابستان معلمان و کارکنان آموزش و پرورش در تابستان هر سال (که مدارس تعطیل است)، بجای استراحت ترم تابستانه برگزار کنند و به تقویت علم، روش تدریس، تجربه و مهارت خود در حوزه تخصصی خودشان پردازند.

در خصوص فرهنگ مدرسه به‌ویژه نمادها (لباس دانش آموزان) خوشبختانه طی سالیان اخیر (دهه ۹۰) یکسان‌سازی مناسبی گردیده است و جا دارد به نمادهای دیگر نیز توجه گردد. همچنین متأسفانه در دهه ۹۰ بسیاری از خانواده‌علیرغم اینکه فرزندان خود را بانگیزه کافی و مناسبی در مقاطع تحصیلی پایین حمایت می‌کند اما بعضاً ملاحظه می‌شود که در سطوح بالاتر نه خانواده‌ها و نه فرزندان تمایل چندانی به ادامه تحصیل ندارند (به دلیل اینکه تضمینی برای شغل آن‌ها در آینده متناسب با تحصیلاتشان نیست و معتقدند که وقت خود را هدر داده‌اند). لذا در خصوص انگیزه تحصیلی نیز باید تدابیر لازم اندیشیده گردد.

لذا امید آن می‌رود که یافته‌های این پژوهش در بهسازی مدارس در جهت نیل به تأمین مؤلفه‌ها و ابعاد مدرسه سالم مورد توجه دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران قرار گیرد و در نهایت مدرسه سالم دست‌یافتنی و متولد گردد. البته ابعاد و اعماق این مدرسه نیازمند کارهای محققان دیگر با تعمق در لایه‌های مختلف هر بعد مطرح شده است.

منابع

- افتخار زاده، شمسی. (۱۳۸۶). انسان سالم از دیدگاه قرآن و حدیث. فصلنامه سفینه. دوره ۵. شماره ۱۷. زمستان. ص ۱۰۴-۱۱۴
- بافنده زند، علیرضا. محقق، شیما، شایان فاخر، نسرین. (۱۳۹۶). طراحی یک مدل ترکیبی سلامت سازمانی بر اساس تلفیق مدل‌های موجود سلامت سازمان. اجلاس بین‌المللی فرصت‌ها و چالش‌ها مدیریت، اقتصاد و حسابداری
- ترک‌زاده، جعفر. بصیری، سعیده، عقیلی رضا. (۱۳۹۶). تحلیلی بر وجوه سه‌گانه سلامت سازمانی: الگوی تعامل بین اثربخشی، پاسخگویی و انسجام. فصلنامه علمی ترویجی توسعه مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی. سال دوازدهم، شماره ۴۶، زمستان
- حسنی بافرانی، طلعت. مهدوی راد، محمدعلی. (۱۳۹۰). منظومه باورهای بنیادین انسان سالم از دیدگاه قرآن. فصلنامه دین. ۸. (۱۱) - ۱۶۱-۱۸۸.
- حلم سرشت، پریوش و دل پیشه، اسماعیل. (۱۳۸۶) بهداشت مدارس. تهران: چهره.
- رحیمیان، حمید؛ عباس پور، عباس؛ مهرگان، محمدرضا؛ هدایتی، فرشته (۱۳۹۶). اعتباریابی کیفی مدل مفهومی مدرسه سالم با تأکید بر سلامت سازمانی. فصلنامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. دوره ۸، شماره ۳۰. ۳۰-۳۱.
- سلیمانی، نادر. (۱۳۸۹). بررسی میزان سلامت سازمانی مدارس شهرستان‌های استان تهران بر اساس الگوی هوی و فیلدمن. رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. دوره ۱. شماره ۴. ۲۳-۴۳.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۹۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی و آموزش و پرورش. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران
- صادقی، ناهید؛ علوی، آزاده (۱۳۹۳). رابطه شاخص‌های سلامت سازمانی و اثربخشی سازمان در نظام سلامت. تحقیقات نظام سلامت و دوره ۱۰. شماره ۳. ۵۴۸-۵۵۷.

- عباس نژاد، علی. فرزاد فریاد، مرضیه (۱۳۹۳). بررسی رابطه مدیریت تحول آفرین و سلامت سازمانی. فصلنامه سازمان نظارت و بازرسی. سال هشتم. شماره ۲۸.
- عدالتی، غلام حسین. (۱۳۸۵). دانش آموز مدرسه سالم. روزنامه همشهری. ۱۱ آبان
- علاقه‌بند، علی (۱۳۷۸). سلامت سازمانی مدرسه. مدیریت در آموزش و پرورش. دوره ۶. شماره ۲۱. ۳۳-۱۴.
- علی محمد زاده، خلیل؛ دارابی، آمنه؛ جعفری، مهرانوش (۱۳۹۶). رابطه چابکی سازمانی با سلامت سازمانی در بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی. پی‌اورد سلامت. دوره ۱۱. شماره ۳. ۲۸۶-۲۷۶.
- قرونه، داوود. ملکی نیا، عماد. (۱۳۹۴). ادارک معلمان از وضعیت سلامت سازمانی مدارس. فصلنامه علمی، پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی. سال ششم. شماره ۳. پاییز ۹۴. پیاپی ۲۳.
- کرسول ج. (۱۳۹۴). پژوهش کیفی و طرح پژوهش (انتخاب از میان ۵ رویکرد). ترجمه دانایی‌فرد، حسن و کاظمی، حسین. انتشارات صفار
- مرزوقی. (۱۳۹۱). مبانی، اصول تعلیم و تربیت با نگاهی به تحولات دوران معاصر. انتشارات آوای نور
- نصیری، محمدهادی (۱۳۹۲). الگوی طراحی مدرسه امن در شیراز. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری - دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی - دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی.
- نیکنامی، مصطفی؛ مهدیان، محمدجعفر (۱۳۸۸). تبیین ابعاد و مؤلفه‌های مدارس اثربخش و ارائه مدلی برای بهبود اثربخشی در مدارس کشور. فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی. دوره ۳. شماره ۷. ۱۹۶-۱۷۱.
- هوی، وین؛ میسکل، سیسیل (۱۳۹۱). تئوری، تحقیق و عمل در مدیریت آموزشی. ترجمه میرمحمد سیدعباس زاده. ارومیه: انتشارات دانشگاه ارومیه.

وایلز، جان؛ باندی، جوزف (۱۳۸۹). نظارت در مدیریت، راهنمای تعلیماتی و بهبود اجرای برنامه‌ریزی آموزشی و درسی سال ۲۰۰۴. ترجمه محمدرضا بهرنگی. تهران: نشر کمال تربیت.

هدایتی، فرشته (۱۳۹۵). طراحی آزمون و ارزیابی الگوی مدرسه سالم با تأکید بر سلامت سازمانی. پایان‌نامه دکتری دانشگاه علامه طباطبائی.

References

- Algarni, S.A.Y. (2016). Linking Organizational Health in Jeddeh Secondary School to Student Academic Achievement Educational Research and Review. 11 (7) 328-338.
- American School Health Association (2013). The Wellness Impact: Enhancing Academic Success through Healthy School Environments. Unpublished Report of GENYOUth Foundation. Available from: www.GENYOUth Foundation.org.
- Bacal, A. (2007). Organizational Health and Success. *Viewed on*, 30.
- Braun, V & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, Vol.3, NO.2, Pp.77-101.
- Hoy, W. K, Tarter, C. J, & Kottkamp, R. B (2013). *Open school/healthy schools: Measuring organizational climate*. Newbury park, CA: Sage.
- Hoy, W.K, Tarter, C.J, Kottkamp, R.B, (1990). *Open Schools/Healthy-Schools, Measuring Organizational Climate*.
- Hoy, W. K. and Tarter, C. J. (1997). *The road to open and healthy school*. Thousand Oaks Calif: Corwin.
- Hoy, W. K. Tarter, C. J & Kottkamp, R. B. (1991). *Open school, healthy schools: measuring organizational climate*. Sage, London.
- health and robust school vision in elementary school. *Educational Research Quarterly*, Vol,1, 14-36.
- Lapointe, M. & Stephen, H. D. (2006). Effective schools require effective principals. *Leadership*, 1-36.
- Miles, M. (1969). *Planned change and organization health: Figure and Ground from Organization and Human Behavior: Focus on schools*. Ferd. Caver & Thomas J. Sergiovani. MC Grow Hill. 1969.
- Ramdass, M, & Lewis, T. (2012). "Towards a model for research on the effect of school organizational health factors on primary school performance in Trinidad & Tobago". *International Journal of Education Development*. Vol:32, Issue 3, 482-492.